

ПОТОЦЬКА С.О.

Чернігівський обласний педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді

Чернігівської обласної ради, м. Чернігів

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ДЕНДРОФЛОРИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПАРКУ КУЛЬТУРИ ТА ВІДПОЧИНКУ ТА ПІДХОДИ ДО ЇЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

В статті розглянуто історію формування центрального парку культури відпочинку імені М.М. Коцюбинського (Вал) міста Чернігова, наведено систематичний склад його насаджень, який включає представників 33 видів із 30 родів та 16 родин.

Парки відіграють важливу роль у формуванні сучасного рослинного покриву міст. Вони є цінними об'єктами збереження і відтворення генофонду інтродукованих видів деревних рослин, відіграють певну історико-культурну, освітньо-виховну, естетичну роль і водночас є осередками для рекреації. Завдяки парковим насадженням у містах поліпшується архітектурно-художній вигляд і мікроклімат, знижується забрудненість повітря, зменшується шум, також дерева впливають на вологість повітря, швидкість вітру, тепловий режим [2, 5].

Місто Чернігів з давніх часів славиться своїми парками, скверами та бульварами і є одним з добре озелених міст України. Фізико-географічні умови міста Чернігова та використання в культурі певних груп аборигенних та інтродукованих рослин, сприяють формуванню його парків, скверів, бульварів. Більшість чернігівських парків, особливо заснованих на базі ділянок природних лісів та насаджень кінця ХІХ ст. - початку ХХ ст., залишаються практично невивченими, або є недостатньо вивченими щодо вікової та кількісної структур, композиційного формування, не повністю опрацьовані принципи побудови композицій з використанням покритонасінних.

Загальна площа зелених насаджень міста Чернігіва (стан на 01.05.2008 р.) становить 3100 га, а площа зелених насаджень загального користування – 752 га. У XVII - XVIII ст. у місті Чернігові одночасно виникло декілька парків. Слід відзначити Царський сад, монастирські сади на Болдиних горах, парк на Валу [5].

Дослідження дендрофлори Центрального парку культури і відпочинку імені М.М. Коцюбинського міста Чернігова нами проводилися протягом першої половини 2008 р. Метою досліджень було вивчення історії формування, сучасного стану дендрофлори цього парку, його видового різноманіття, географічних та екологічних особливостей дендрофлори.

Вивчення проводилося шляхом маршрутних обстежень. Під час досліджень була проаналізована вікова і кількісна структури насаджень дендрофлори. При цьому визначалися наступні показники: видова назва та форма рослин; кількість екземплярів та їх місцезростання; вік, екологічна та декоративна характеристики. Ботаніко-географічний аналіз здійснено відповідно до поділу рослинного світу А. Л. Тахтаджяна [7].

Видові назви рослин та їх окремих форм наводяться за виданнями: "Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР" [3], "Определитель высших растений Украины" [6].

Для проведення досліджень нами був вибраний Костянтинівський парк (сучасна назва - Центральный парк культури і відпочинку імені М.М. Коцюбинського, інша - Чернігівський Вал). Він був названий на честь великого князя Костянтина Миколайовича, який приїжджав сюди наприкінці XIX століття. З давніх часів улюбленим місцем відпочинку чернігівців і гостей міста є парк, який розкинувся на Стародавньому Валу. За часів Київської Русі тут був Дитинець, де містилися резиденції чернігівських князів – володарів території Чернігово-Сіверського князівства. Адміністративним Центром Чернігівської губернії залишалася ця частина міста і в наступні сторіччя. Так, у чернігівській фортеці на Валу, функціонували магістрат, полкова канцелярія, острог [5].

Як культурний і освітній центр Вал відомий тим, що тут у 1701 році був побудований Колегіум, із стін якого вийшло чимало відомих людей. Його було закладено після 1845 року на місці Дитинця і Чернігівської фортеці.

Для закладання самого ж парку було спочатку очищено територію від старих будівель, проведено її планування, розбито алеї, висаджено дерева. Наприкінці 80-х років XIX ст. парк здали в оренду одному міському підприємцю. Однак міська дума незабаром розірвала угоду з ним, і сама почала впорядковувати цей парк.

У XIX столітті, згідно з планами 1803, 1805, 1834 і 1861 р.р. перебудови Чернігова перепланування проводилися на центральних вулицях і кварталах. Виростали двоповерхові будівлі, які зводилися на кошти заможних жителів, споруджувалися готелі, серед яких найбільш відомі – «Царьград», Бадаєва, Олександрівський. Одним із головних завдань регулярних планів розвитку міста було формування його центральної частини. Перший такий проект було розглянуто в Петербурзі 1786 року, який подав тодішній генерал-губернатор Рум'янцев-Задунайський. Згідно з цим планом знищувалася стародавня мережа вулиць, а нові мали пролягати дотично до архітектурних споруд Дитинця (Валу).

Замість укріплень «Окольного міста» і Передмістя передбачалася простора еспланада, тобто вільне від забудови місце. У цьому плані паралельно з Дитинцем 1805 року пролягла вулиця Преображенська. З кінця XIX століття вона носила назву «Бульварна», з 1911 – «Царська» - (від вул. Шосейної до вул. Пушкіна), була перейменована 1919 року на Карла Маркса. До неї примикає основна частина Центрального парку. У 2001 році їй знову повернуто старовинну назву – Преображенська. У 2002 році парк зазнав реконструкції, після чого він став приймати ще більше відвідувачів, і не тільки мешканців міста. На сучасному етапі Центральный парк культури і відпочинку (на Валу) має загальну площу – 18,2 га.

На основі вивчення сучасного стану дендрофлори парку встановлено, що на його території (табл. 1) – зростає 33 види, підвиди та форми дерев і кущів, які відносяться до 30 родів і 16 родин.

Особливого композиційного вигляду парку надають широкі алеї з насадженнями різних дерев. Від центрального входу парку починається алея з *Aesculus hippocastanum*.

Таблиця 1 – Систематична структура дендрофлори Центрального парку культури і відпочинку імені М.М. Коцюбинського

№ п/п	Видовий склад	Кількість родів
<i>Pinaceae</i> Lindl.		
1	<i>Larix decidua</i> Mill. <i>Picea abies</i> (L.) Karst. <i>Picea pungens</i> Engelm. <i>Pinus sylvestris</i> L. <i>Abies alba</i> Mill.	4
<i>Cupressaceae</i> Rich. Ex Bartl.		
2	<i>Juniperus sabina</i> L. <i>Thuja occidentalis</i> L.. <i>Platycladus orientalis</i> (L.) Franco	3
<i>Fagaceae</i>		
3	<i>Quercus robur</i> L. <i>Quercus rubra</i> L.	1
<i>Betulaceae</i>		
4	<i>Betula pendula</i> Rotb	1
<i>Salicaceae</i>		
5	<i>Populus balsamifera</i> L.	1
<i>Tiliaceae</i>		
6	<i>Tilia cordata</i> Mill	1
<i>Ulmaceae</i>		
7	<i>Ulmus scabra</i> Mill	1
<i>Rosaceae</i>		
8	<i>Physocarpus opulifolia</i> (L.) Maxim <i>Spiraea salicifolia</i> L. <i>Crataegus oxyacantha</i> L. <i>Sorbus aucuparia</i> L. <i>Malus domestica</i> Borkh <i>Pyrus communis</i> L. <i>Cerasus vulgaris</i> Mill	7
<i>Juglandaceae</i>		
9	<i>Juglans mandshurica</i> Max	1
<i>Fabaceae</i>		
10	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	1
<i>Aceraceae</i>		
11	<i>Acer platanoides</i> L. <i>Acer negundo</i> L.	1
<i>Hippocastanaceae</i>		
12	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	1
<i>Anacardiaceae</i>		
13	<i>Cotinus coggyria</i> Scop	1
<i>Sambucaceae</i>		
14	<i>Sambucus nigra</i> L.	1
<i>Oleaceae</i>		
15	<i>Fraxinus excelsior</i> L. <i>Syringa vulgaris</i> L. <i>Ligustrum vulgare</i> L. <i>Philadelphus grandiflorus</i> Hilld	4
<i>Caprifoliaceae</i>		
16	<i>Lonicera tatarica</i> L.	1

У різних частинах парку висаджені: *Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides*, *Betula pendula*, *Tilia cordata*, *Picea abies*. Чагарниковий ярус частково розвинений місцями і представлений такими видами, як *Syringa vulgaris*, *Ligustrum vulgare*, *Philadelphus grandiflorus*, *Spiraea salicifolia*. На території парку представлені північно-американські інтродуценти: *Thuja occidentalis*, *Picea pungens*, *Robinia pseudoacacia*.

Стан парку є задовільним, оскільки протягом останніх 10 - 15-ти років на його території в недостатній кількості висаджуються інтродуковані рослини, а видовий склад парку є досить невеликим[1,4]. Уздовж головних алей розташовані квітники з однорічними і багаторічними росли-

нами. При формуванні насаджень парку використаний принцип створення однопорідних деревних масивів і груп з *Aesculus hippocastanum*, *Populus balsamifera*, *Platycladus orientalis*. Декоративність парку в період масового квітіння підвищують *Aesculus hippocastanum*, *Physocarpus opulifolia*, *Spiraea salicifolia*, *Crataegus oxyacantha*, *Sorbus aucuparia*, *Malus domestica*.

Географічний аналіз деревних порід в парках міста Чернігова показав, що серед інтродуцентів парку переважають представники таких областей, як циркумбореальної (26,1 %), атлантично-північно-американської (20 %) та східно-азіатської (15 %) та ряду інших [7].

Аналіз вікової і кількісної структури дозволяє констатувати, що на території Валу переважають насадження віком від 50 до 70 років. Вони складають понад 40% від загальної кількості насаджень. Деревя віком від 20 до 50 років становлять близько 30%, а молоді рослини складають 20%, а решта деревних рослин досить старі, вони віком 100 і більше років.

З метою оптимізації парку необхідно здійснити комплексні заходи щодо поліпшення його ландшафтів, зокрема, проведення санітарних рубок, насадження нових декоративних видів і форм дерев та кущів, створення ефективних композицій з нових форм, сортів декоративних рослин (квітково-декоративних та листяних рослин) облаштування панорамних і оглядових ділянок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрак О.М., Самородов В. М., Панасенко Т. В. Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження та розвитку. – Полтава: Верстка, 2007. – С. 276.
2. Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи УССР/ Под общ. ред. Н.А. Кохно. - Киев: Наук. думка, 1980 - 236 с.
3. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. (т. 1, 2). Справочное пособие /Кузнецов С.И., Чуприна П.Я., Подгорный Ю.К. и др./ - К.: Наук. думка, 1985.
4. Кохно М.А., Дорошенко О.К., Чуприна П.Я. Інтродуковані дерева та кущі парків лівобережної частин Полісся та Лісостепу України // Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. -К., 1975.-вип. 7. - С. 27-41.
5. Клименко Ю.О., Клименко А.В. Старовинні парки Чернігівщини. – К.: Дім. Сад. Город., 2001. – С.6-20.
6. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д. Н., Котов М. И., Прокудин Ю. Н. и др./ – К.: Наук. думка, 1987.
7. Тахтаджян А.Л. Флористические области Земли. Л.,: 1978

Потоцкая С.О.

История формирования, современное состояние дендрофлоры Центрального парка культуры и отдыха и подходы к его оптимизации

В статье рассмотрены история формирования Центрального парка культуры и отдыха (Вал) города Чернигова, приводится систематический состав его насаждений. После проведенных исследований современного состояния парка выявлены представители 33 видов из 30 родов и 16 семейств.

Pototskaia S. A.

History of formation contemporary dendroflora's state of Central Park of culture and rest and ways of its optimization

This article deals with the history of Chernihiv Central Park's creation (Val), systematic composition of the park's plants. Having researched the park's contemporary state the specimens of 33 species, 30 кштві are 16 families.

УДК: 526.426 (2) (477.53)

БАЙРАК О.М.

Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України, м. Київ

e-mail: elena-bayrak@mail.ru

САМОРОДОВ В.М.

Полтавська державна аграрна академія

ПАНАСЕНКО Т.В.

Полтавський державний педагогічний університет

**ПАРК-ПАМ'ЯТКА САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА
“КРИВОРУДСЬКИЙ”(ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ)**

Наведено відомості про історію створення, сучасний стан дендрофлори, напрямки оптимізації насаджень Криворудського парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва – зразку ХХ ст. ландшафтного будівництва.